

Др Зоран Јовановски,*
Доцент Војне академије „Ген. Михаило Апостолски“
– Скопље, Република Македонија

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
doi:10.5937/zrgfni1776125J

UDK: 355.011:327.88
UDK:341.3:327.88

Рад примљен: 01.10.2017.
Рад прихваћен: 30.11.2017.

УПОТРЕБА СИЛЕ ПРОТИВ НЕДРЖАВНИХ АКТЕРА НА ОСНОВУ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

***Апстракт:** Недржавни актери имају историју постојања (покрет Црвеног крста, верске и хуманитарне организације, фондације, терористичке групе, итд.), али њихова улога је добила сасвим друго значење у ери глобализације, после пада тзв. „Гвоздене завесе“.*

Вероватно ће остати отворена дилема да ли су недржавни актери последица или узрок глобализације. Још важније питање ће бити њихов правни статус, јер свет каквог га знамо и системи колективне безбедности који се јављају после Другог светског рата нису били дизајнирани да се обрачунавају са недржавним актерима или појединцима, него са државама.

*После 9/11, насилни недржавни актери добијају на значају још важнију улогу у оквиру пријетње националној и међународној безбедности, а у овом моменту се УН као систем колективне одбране суочава са правном дилемом о начинима суочавања са феноменом ИСИЛ-а (тзв. “Исламске државе” или ДАЕШ), с обзиром на то да оно што се догађа на Блиском истоку, представља претњу светском миру и безбедности. Текуће стање у Сирији отвара Пандорину кутију по питањима суверенитета, државности, одговорности да се заштити поредак и грађани, као и дозволе за употребу силе против недржавних актера и како да се приступи њиховом субјективитету и *ius standi in iudicio* према међународном праву.*

Кључне речи: глобализација, актери, тероризам, сила, право.

* zoranjovanovski43@gmail.com

1. Увод

Са падом тзв. „Гвоздене завесе” започиње тренд глобализације у којој се појављују и недржавни актери, који немају увек позитивну „улогу”. Покрет Црвеног крста и Црвеног полумесеца су хуманитарне организације које имају позитивну тенденцију усмерену према заштити људског здравља и живота, као и обезбеђивању поштовања човека, олакшавања људске патње без разлике на боју коже, верску припадност и политичку оријентацију. Уколико би се узели одређени недржавни актери, као што су криминалне и терористичке структуре које делују на регионалном, међународном па и на глобалном нивоу, јасно се може уочити да немају сви недржавни актери позитивну тенденцију.

Овде се слободно може поставити питање: Да ли су недржавни актери последица саме глобализације? Ако се узме у обзир да је политика саме глобализације на неки начин позитивна и да је сама појава тог тренда позитивна, онда нису реално сагледане и негативне стране и последице исте. С обзиром на то, слободно може да се каже да по завршетку Другог светског рата и са подизањем, односно нестанком „Гвоздене завесе” колективни безбедносни систем није био спреман да адекватно одговори на изазове или глобална кретања, било да су латентни, видљиви или чак хипотетички, а који су долазили од стране недржавних актера који нису имали позитивну тенденцију.

После нестанка тзв. „Гвоздене завесе” започиње процес глобализације који све више и више узима мах-а, све до данашњег дана када је глобализација дубоко продрла и прихваћена као тренд од многих савремених и демократских држава широм света.

После напада на Светски трговински центар у Њујорку 2001. године, јасно може да се забележи да тероризам добија једну нову форму и нову динамику, те се тако, паралелно са усавршавањем саме глобализације, појављује и савремени тероризам, односно паралелно са напредовањем саме глобализације појављују се многи недржавни актери који су креирали групе, односно чврсте криминалистичке структуре које имају тенденцију да се шире као епидемија и да завладају светом.

У сваком случају, недржавни актери као појам не представљају потешкоћу, потешкоћу представља њихов правни статус у међународној заједници као и употреба силе над истим.

2. Глобализација

Појам „Гвоздена завеса” је први пут употребио Винстон Черчил 1946. године на једном од својих предавања у САД после Другог светског рата. Било је скоро па немогуће да се уђе у неку од земаља СССР-а, из разлога што је на границама држава СССР-а била постављена тешка артиљерија. По завршетку Другог светског рата, тзв. „Гвоздена завеса” је нестала и наступила је ера глобализације.

Грађани једне државе доживљавају глобализацију вишедимензионално, тачније: као грађани једне земље, они су срећни што су у могућности да инвестирају у друге земље и да конзумирају производе других земаља. Власници фирми осећају конкуренцију, стварају се победници или губитници у веома кратком року, односно фирме опстају или пропадају. Долази се до закључка да средња класа „изумире”. Даље, јавља се етничко намећање неке стандардне културе од стране земаља лидера у свету.

Са процесом глобализације се намећу одређене норме живота у правцу стварања нових глобалних норми и стандарда, односно постиже се велика униформност, интегрисаност и комуникативност која омогућава да се свет доживљава као једно велико глобално село.¹ Нажалост, ове глобалне норме и стандарди бивају прихватани и од најмлађе популације, која се најчешће упознаје с њима преко медија и интернета.

Уколико би се глобализација гледала са безбедносног аспекта, онда би могло да се прича о њој као о једном од разлога нарушавања безбедности: глобалне, међународне, регионалне, националне и индивидуалне.

Ако се узме у обзир горе написано, односно да се свет понаша као једно велико глобално село, онда овакво стање значајно олакшава посао одређеним недржавним актерима који имају негативне тенденције и чије понашање и деловање представљају претњу за глобални и међународни мир. Уколико су угрожени глобални и међународни мир, онда је угрожен и регионални, национални и индивидуални мир јер су они тесно, односно кохезивно повезани.

Ако се погледа са правног и кривично-правног аспекта, јављају се дилеме о томе да ли сме да се употреби сила против недржавних актера који имају негативне тенденције приликом свог деловања и на који начин би то могло да се изведе, јер они у суштини немају правни статус по међународном јавном и међународном кривичном праву.

1 Аслимоски, П. *Социологија*. стр. 28

Више је него јасно да недржавни актери који су део једне терористичке структуре врше тешка кривична дела, гдје са друге стране, будући да исти недржавни актери, њихове структуре и деловања нису нити инкриминисани, нити су део одређеног закона. То представља велику потешкоћу у односу на њихово санкционисање према међународном јавном и међународном кривичном праву и поред тога што се извршавањем одређених кривичних дела крши и повређује диспозиција међународног кривичног права.

3. Тероризам

Потреба за дефинисањем тероризма произилази из чињенице да је неопходно да се дефинише одговарајуће понашање које није прихватљиво и које се сматра за противзаконито од стране система криминалистичког, односно кривичног права сваке државе. Тероризам, као врло опасан извор угрожавања националне безбедности, неминовно долази у судар са правним поретком сваке државе.²

Као разлози за стварање тероризма наводе се следеће две групе околности:

Објективне околности, неправда и несавршенство у економској сфери и политичком уређењу друштва, нефункционалност његових институција, недовољно образовање, сиромаштво, изолација појединаца и друштвених група, корупција, последице постконфликтне освете. Овде може да се узме као пример случај у Куманову у Републици Македонији као последица конфликта из 2001. године. Уколико се не поштује историја, она се рефлектује у садашњости или будућности путем опште друштвене фрустрације, функционисања недемократских институција, етничких конфликта, постојања система формалне демократије, губљења поверења у политички систем, легитимност државне власти итд.

Субјективне околности, где се подразумева узимање правде у своје руке, пошто према проценама ових актера такво стање може да се промени само насиљем као јединственим и крајњим леком, најбржом, најобухватнијом, најефикаснијом и у датим критичним околностима једином могућом и ефикасном варијантом дејстава и реализације постављених циљева.

Најзначајни фактори који у великој мери придонесе стварању терористичког насиља су:

- политички – репресивна и корумпирана власт;
- друштвени – непостојање средње класе или тотална дискриминација;

2 Котовчевски, 2005:324.

- економски – крајње (неподношљиво) сиромаштво, односно тотално осиромашење становништва и висока незапосленост;
- идеолошки – постојање политичке филозофије са јако израженом опозицијом;
- геополитички – присуство великог броја становника других држава, грађански и други видови конфликта у непосредном окружењу;
- верски – верски конфликти или верско насиље;
- спољашни- спољашна подршка активностима дисидената.

Тероризам се може дефинисати као акт физичког насиља, чији циљ је да се њиме проузрокују јаке психичке последице код веће групе људи, са надом да ће они помагати да се одржи или промени однос који је важан за постизање политичких циљева. При томе такав акт није оправдан општим интересима који су одређени независно од истог и није извршен по правилима која се уобичајено примењују на друштвене видове извршавања власти.

Већу претњу од овог представља тероризам на глобалном и међународном нивоу. Овај вид тероризма од стране недржавних актера је први пут регистрован као терористички акт који је иза себе оставио огромну људску и материјалну штету, а то је терористички акт у Њујорку 2001. године.

На одређени начин, глобализација олакшава посао недржавним актерима који су део терористичких структура тиме што им омогућава лакше кретање из државе у државу. Овде може да се узме у обзир и интернет, али не са његовим позитивним већ са негативним странама, које искоришћавају одређени недржавни актери.

4. Међународно право и употреба оружаних снага у борби против савременог тероризма

Према мишљењу и констатацијама Европске уније и Организације уједињених нација, тероризам представља озбиљну повреду човекових права, основних човекових слобода, као и принципа демократије и слободе.

„Еволуција права употребе силе у оквиру међународног права не своди се само на покушаје успостављених одредби које нису предвиђени Повељом УН. После терористичких напада на Светски трговински центар у Њујорку 11. септембра 2001, сузбијање тероризма у ЕУ и земљама чланица добија нову динамику.”³

³ Retried 10 March 2017, from <http://eprints.ugd.edu.mk/1846/3/Zbornik-VtoraMegKonferencija.pdf>, p. 11.

„Право на самоодбрану предвиђено чланом 51 Повеље ОУН је још увек инхерентно и заснива се на идеји за самопомоћ и у више наврата се примењивало без дозволе Савета безбедности ОУН. Примена силе на основу права на самоодбрану у борби против тероризма у пракси указује на проширење примене овог права у погледу на постојећи концепт предвиђен чланом 51 Повеље ОУН.”⁴

У горе написаном, први параграф се односи на пример из праксе примењен при употреби силе на Авганистан. Сила је била употребљена без дозволе Савета безбедности. Употреба силе против тероризма у „глобалном рату против тероризма” је оправдана правом на самоодбрану. Савет безбедности је у своје две резолуције потврдио оправданост употребе силе у име права на самоодбрану.

Употреба силе против недржавних актера на основу права на самоодбрану у борби против тероризма је у суштини члан 5 Повеље. У досадашњој пракси може се уочити да САД и Израел правдају употребу силе против недржавних актера чланом 51 ове Повеље. САД стално дају акценат намери да преко оружаних снага обесхрабрују и спречавају будуће терористичке нападе у САД, као и у другим земљама чланицама Организације уједињених нација.

Члан 51 Повеље Организације уједињених нација гласи:

„Сагласно овој Повељи, ништа неће спречити инхерентно право на индивидуалну и колективну самоодбрану у случају оружаног напада на чланицу Уједињених нација, све док Савет безбедности не предузме неопходне мере за одржавање светског мира и безбедности. О предузетим мерама примене права на самоодбрану, чланице ће одмах обавестити Савет безбедности и ни у ком случају неће продужити акцију која би спречила Савет безбедности да на основу Повеље оствари своју надлежност и одговорност за одржавање и успостављање светског мира и безбедности”.⁵

Колективна самоодбрана може да се активира и на одређени посебни захтев од стране земље која је оштећена, уколико колективна самоодбрана није активирана од стране земаља чланица, односно савезничких земаља и уколико за то постоји посебан договор.

Индивидуално право на самоодбрану према члану 51 Повеље прекида се онда када Савет безбедности предузме све неопходне мере против државе нападача. По тим преузетим мерама, индивидуално право на самоодбрану прераста у колективно право на самоодбрану.

4 IBID, p. 11.

5 IBID, p. 12.

У овом члану је јасно да постојаће право на самоодбрану не сме да се злоупотребљава, односно да оно не може да се примењује и користи за освајање туђих територија или да се позива на нешто што се десило у прошлости. Па тако, свака земља која искористи ово право сагласно члану ОУН обавезно треба да извести Савет безбедности уколико је већ преузела одређене мере и активности, или да опет активира надлежност Савета безбедности.

„Уколико држава не извести Савет безбедности о предузетим мерама чак и уколико остварује право на самоодбрану, она је под основаном сумњом у вези оправданости оружане интервенције. Наиме, Међународни војни трибунал у Нирнбергу сматра да: «... за утврђивање да ли је једна акција, за коју постоји изјава да је предузета у име самоодбране, агресивна или одбрамбена, она мора да буде предмет детаљне истраге и пресуде».⁶

Ако се направи анализа горе написаног, може да се закључи да је право на самоодбрану легално уколико је напад још увек актуелан и у току. Право на самоодбрану ни у једном другом случају не сме да се примени уколико је одређени напад био или ће бити предузет у једној држави. Ипак, и даље остаје дилема: „Да ли може да се примени право на самоодбрану уколико постоји видљива озбиљна претња?”

Борба и сузбијање тероризма били су главна тема на Европском савету у Тампереу одржаном 1999. године, као и на Европском савету у Санта Марији де Феири 2000. године. Одредбе за сузбијање тероризма су садржане у више правних аката земаља чланица ЕУ. Овде се убраја и Договор о Европолу после измена на основу одлуке Савета од трећег децембра 1998. године. Задатак Европола је да се бави кривичним делима која су извршена или могу да буду извршена у оквиру терористичких дејстава против живота, телесне неповредивости и личне слободе.

„Према члану 1, свака земља чланица треба да преузме потребне мере, да она криминална дејства која према правним прописима одређених држава, која преко начина њиховог извршења или контекста могу озбиљно да угрозе неку земљу или међународну организацију. Када исте мере буду извршене са циљем да се становништво застраши на озбиљан начин или да се нека међународна организација незаконито принуди да уради нешто, са циљем да се озбиљно дестабилизују или униште основне социјалне структуре одређене земље, (напади на одређено лице који могу да доведу до смрти, напади на телесну неповредивост одређеног лица, киднаповање или уценивање, озбиљно уништавање владине институције или јавне установе, превозних средстава инфраструктуре, укључујући систем за

6 IBID

информације, чврста платформа која се налази на континенталном копну, јавно место или приватна својина, који могу да угрозе човеков живот или да доведу до великих економских губитака, заробљавање ваздухопловних и водених превозних средстава или других јавних превозних, односно транспортних средстава, производња, поседовање, куповање, транспорт, набављање или употреба борбеног оружја, експлозивних материја, атомског, биолошког, хемијског оружја као и истраживање и развој у вези биолошког и хемијског оружја, ослобођење штетних материја, проузроковање пожара, поплава или експлозија, ако се притом угрожава човеков живот, спречава или прекида снабдевање водом струјом или другим природним ресурсима важним за живот. Као терористичка кривична дела се кажњавају и кривична дела која су извршена са намером да се заплаши становништво и да се озбиљно оштете или униште политичке, економске или друштвене структуре земље.”⁷

Горе поменута кривична дела могу да буду извршена од стране недржавног актера (појединца) или од стране криминалне структуре недржавних актера (организација).

5. Закључак

Глобализација као тренд и као покрет има позитивне и негативне стране. У данашњем свету све више се актуелизују негативне стране глобализације. Овде се поставља питање: „Зашто је тако”? Много се лако може добити одговор уколико извршимо ретроспективу и у даљој прошлости, а не само у ближој. Наиме, рат у Сирији је имао велике импликације у земљама широм света, притом не искључујући ни Републику Македонију. Мигрантска криза узима све већи замах, а са њом почињу да се јављају и терористички акти у међународној заједници.

Европска унија и Организација уједињених нација су јединствене у ставу да за масовну претњу усмерену према међународној заједници треба да се делује преко предузимања договорених казнено-правних мера између држава.

Године 2001, од стране Европског савета је направљен план који је конгломерат мера и дејстава за борбу против тероризма и његово сузбијања.

Одавде се може слободно закључити да у случајевима терористичких напада, право на самоодбрану не би требало да се односи само на државе, већ и на недржавне актере, уколико су они “нападаци”. „Таква пракса држава је регистрована пре 1945. године, као и после ступања Повеље

7 IBID p. 15-16.

ОУН-а на снагу. Употреба силе на туђој територији у борби против тероризма од стране САД почиње да се практикује још пре 11. септембра 2001. године, односно још 14. априла 1986. године, када су САД извршиле серију напада на селектоване циљеве у Либији. Ови напади су уследили после терористичког напада 5. априла исте године у дискотеци у Берлину.”⁸

Горе поменуто наводи на констатацију да су недржавни актери, са њиховим утицајем у прошлости и данас, главна тема у Европској унији као и у Организацији уједињених нација. И поред тога што они немају правни статус, против њих се у одређеним случајевима могу употребити оружане снаге или се изрећи одговарајуће казнене санкције, како путем одређених повеља и институцијалних закона, тако и преко правилне употребе међународног кривичног права и међународног јавног права.

Литература

Аслимоски, П. (1995). Социологија.

Аврамов, С., Креќа, М. (2007). *Међународно Јавно право*. Београд.

Котовчевски, М. (2005). *Тероризмот-современо светско зло*. Скопје.

Мицковски, Н. (2007). *Компјутерскикриминалитет*. Авторизирани предавања. ФОН универзитет.

Спасески, Ј. (2005). *Македонија столб на безбедноста и мирот на балканот*. Скопје.

Stojanovic, Z. (1998). *Terorizam I srodnikrivicnidela, Terorizam I srodnakrivicnadelata – teorija I praksa*. Beograd.

Фрчкоски, Д. Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В. (1995). *Међународно Јавно Право*. Табернаку. Скопје.

10 March 2017, from http://www.dejanlucic.net/sr/Ukljucen_HAARP_centar_i_u_Srbiji.html

5 March 2017, from <http://istokpavlovic.com/beleske/pismo-iz-stenforda>

13 March 2017, from <http://eprints.ugd.edu.mk/10358/1/%D0%A3%D0%9D%D0%98%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%97%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%A2%20%E2%80%9E%D0%93%D0%9E%D0%A6%D0%95%20%D0%94%D0%95%D0%9B%D0%A7%D0%95%D0%92%E2%80%9C%20%E2%80%93%20%D0%A8%D0%A2%D0%98%D0%9F.pdf>

7 March 2017, from

<http://eprints.ugd.edu.mk/1846/3/Zbornik-VtoraMegKonferencija.pdf>

8 IBID p.16.

Zoran Jovanovski, LL.D.

Assistant Professor,

Military Academy "General Mihailo Apostolski", Skopje,

Republic of Macedonia

USE OF FORCE AGAINST NON-STATE ACTORS UNDER THE INTERNATIONAL LAW IN THE GLOBALIZED WORLD

Summary

The non-state actors have a history of existence (the Red Cross movement, religious and charity organizations, foundations, terrorist groups, etc.) but their role has a completely different meaning and importance in the era of globalization, after the fall of the "Iron curtain". Probably, an open dilemma will remain if the non-state actors are the products or the trigger of globalization; however, a more important question would be their legal status, given that the world as we know and the system of collective security that arise after the World War II was not meant to deal with non-state actors or individuals but with states. Since 9/11, the violent non-state actors have received an even more important role within national and international security. Currently, the UN as a system of collective defense faces the legal dilemma how to approach the ISIL or DAES forces, considering that what happens in the Middle East is certainly a threat to the global peace and security. The ongoing situation in Syria opened the "Pandora's Box" over the questions of sovereignty, statehoods, the responsibility to protect, as well as the permissibility of the use of force against non-state actors, their subjectivity and ius standi in iudico under the international law.

Keywords: globalization, actors, terrorism, force, law.